

Anders Sjögren

Dagens Vietnam i backspegeln

Artikelförfattaren besökte Vietnam kring nyåret 2017-2018. Det resulterade bl a i 3 artiklar som publicerades i dagstidningen *Västerbottens-Kuriren*. Dessa återges nedan med författarens tillstånd och introduktion. Marxistarkivet har lagt till noter och lästips.

Innehåll

Introduktion	1
Hue blev nederlaget som vände till seger	2
Upplyftande museum om kvinnor	5
Sara Lidman, Susan Sontag och ett hotell i Hanoi	6
Lästips	9

Introduktion

När man reser i Vietnam är det förstas gatulivet som först slår en. Ett myller av färger och ljud, en ständig svärm av motorcyklar. Stånd och försäljare överallt. Det är mikrokapitalism på högvarv – så långt från den gamla grå öststatskommunismen man kan komma.

Det är en sida. Det är den som är på väg att göra Vietnam till ”det nya Thailand”. Restauranger, sandstränder, gästfria människor, massor av charm och exotism – och ännu billigare.

Den andra, för besökaren mindre synliga sidan av landet, är den som har gjort Vietnam till ”det nya Kina”. Samma enpartisystem, samma censur, samma ”fria” ekonomiska zoner för utländskt kapital. Och samma symbios mellan den politiska och den ekonomiska makten i landet.

”Rich people”, summerar de vietnameser jag talar med. Och de gör ingen skillnad mellan parti- och företagstopparna. Och åker man till exempel till de nya förorterna utanför Hanoi med dess enorma villor och komplex av lyxlägenheter spelar det förstas mindre roll varifrån pengarna har kommit.

Resultatet blir det samma: ett land präglad av en växande och skriande ojämlikhet.

Sett från en annan horisont – rich people´s – gör det inte heller någon större skillnad. Jag samtalar med en mycket framgångsrik affärsman i Saigon. Jag frågar hur han ser på det politiska systemet och kommunistpartiets roll.

– Inga problem. Varför ska vi ha fler partier? Det blir bara en röra. Det räcker med de olika falangerna i partiet och än så länge gör den ledande de rätta sakerna. Fast den borde gå längre...

Jag har gjort tre nedslag i dagens Vietnam. De säger förhoppningsvis en liten del om det som har varit och det som är på väg. Tilläggas kan att de vietnamesiska guiderna i en av landets största turistindustrier – Det amerikanska kriget – numera konsekvent kallar den nationella befrielseörelsen FNL för Viet Cong.¹

Det blir lättast så.

30/8 2018

¹ I den svenska Vietnamrörelsen (DFFG) var man under Vietnam-kriget noga med att använda benämningen *FNL* – Viet Cong (eller V.C.), som är en förkortning av vietnamesiska ordet *Viet Nam Cong San* (vilket betyder Vietnamesiska kommunister), var den benämning som användes av den amerikanska regeringen och dess supporters (inklusive Saigon-regeringen). *Viet Cong* sågs av DFFG (De förenade FNL-grupperna) som ett skällsord. – *Red*

Hue blev nederlaget som vände till seger

Denna artikel var införd i *Västerbottens-Kuriren* på 50-årsdagen av Tet-offensivens start (31 januari 1968).

I ett hörn av det gamla Citadellet i Hue finns modernare minnesmärken – från det amerikanska kriget – uppställda.

För 50 år sedan, natten mellan 30 och 31 januari 1968, när det vietnamesiska nyåret – Tet – inföll, gick styrkor från FNL och Nordvietnams armé till attack över stora delar av Syd-vietnam. Det kom i världspressen att kallas för Tet-offensiven. Det största och blodigaste slaget stod i Hue, belägen nära den demilitariserade zonen mellan nord och syd. Striderna pågick i tre och en halv vecka, minst 10 000 människor, soldater och civila, dödades och 80 procent av staden lades mer eller mindre i ruiner.

Nu, ett halvsekel senare, är jag där. Regnet strilar ner, luftfuktigheten är hög. Jag har en egen engelsktalande guide. Hon heter Van, är i 30-årsåldern, född och uppvuxen i Hue. Som majoriteten av dagens vietnameser har hon inga egna minnen av, som det heter här, det amerikanska kriget.

1968 hade Hue 140 000 invånare. I dag bor över 300 000 människor här. Det speglar befolkningsutvecklingen i stort. Sedan återföreningen 1976 har Vietnam mer än fördubblat sitt invånarantal. Den senaste siffran säger 94 miljoner.

Van skattar sig lycklig över att hon har kunnat stanna kvar i hemstaden. Hue är en universitetsstad, men de flesta unga söker sig härifrån efter utbildning. Hon skakar på huvudet: jobben finns i norr (Hanoi) eller i söder (Ho Chi Minh-staden/Saigon). Så kan också en regionalpolitisk realitet se ut: det är landets centrum som kommer i kläm.

Jag minns Tet-offensiven. Hur jag sög i mig rapporteringen i svenska medier. Det var som en politisk thriller, i realtid, med nya avsnitt varje dag.

Jag hade läst någon Vietnambok, kände till slaget vid Dien Bien Puh.²

Var det nu dags för den franska kolonialismens uppbackare och arvtagare, USA-imperialismen, att möta sitt slut i Hue?

Det blev inte så. Inte då. Det skulle ta sju år till.

Och här står jag nu, vid Parfym-floden, som rinner mellan det gamla Citadellet och den moderna staden, och i mitt huvud är Hue fortfarande Tet-offensiven, FNL-fanan som har hissats upp i toppen av Citadellets flaggtorn och de klaustrofobiska gatustriderna i Stanley Kubricks film **Full Metal Jacket**.

Det är min, min generations, min kontinents bild av staden. Igengrodd och cementerad genom åren.

För Van, min guide, är Hue förstås något annat. Det är hennes hem, hennes liv, kanske har hon släktingar som dödades här 1968, kanske stred de på olika sidor, kanske har hon någon kusin eller vän som trampat på en mina eller en bomb som inte briserat, säkert är hon bekant med någon familj där barn fötts missbildade, eftersom föräldrarna kommit i kontakt med avlövningsmedlet Agent Orange.

Och inte minst är hon guide till yrket. Hon kan det mesta om det Hue som en gång var Vietnams kejserliga huvudstad, om intrigerna och tronföljderna, om hovlivet och konkubinerna, om Den förbjudna stad som efter kinesisk förebild tog form i Citadellets kärna.

Allt detta är hennes Hue.

Men hon anar vad jag är ute efter, och jag inser vad hon vill berätta om.

Så, utan att det sägs, ingår vi en kompromiss.

Jag lyssnar och nickar om templen och paviljongerna, om konfucianismens världsbild, och hon gör små avstickare: pekar på en del av den spruckna muren runt Citadellet – ”granateld” – och, sedan hon förklarar meningen med några stora urnor, tar hon mig närmare en av dem, pekar – ”kulhål”.

Och naturligtvis går vi bort till det hörn av Citadellet, där bombplan, stridsvagnar och luftvärnskanoner från det amerikanska kriget finns uppställda. Varför står de här? För sådana som mig, antar jag.

Van är en skicklig vägvisare. Hon är livfull, har ett rikt bildspråk – och det behövs. För så där 70 procent, av vad som en gång fanns här, är förstört, borta. Ett resultat av Tet-offensiven, visst. Men också av fransmännens anfall och plundring 1885 och en brand 1947.

Restaureringen och återuppbyggnaden går trögt. Det saknas pengar. Vilket också har att göra med att centrala Vietnam är den del av landet som är värst utsatt för naturkatastrofer. Ett års arbete på Citadellet kan plötsligt spolats bort i en orkan – om det inte finns resurser för att förebygga hotet.

I den moderna delen av Hue finns inga spår av kriget. Allt är återuppbyggt, det myllrar av motorcyklister på gatorna och som i de flesta vietnamesiska städer finns ett Ho Chi Minh-museum. Här med viss lokal anknytning eftersom Ho Chi Minh tillbringade ett antal skolår i Hue.

Det är ett pampigt museum i två våningsplan. Van och jag är de enda besökarna. Vi nöjer oss med de delar som handlar om Ho och Hue.

Jag har all respekt för ”farbror Ho”, hans betydelse i kampen för ett självständigt Vietnam, hans mod och uppoffringar, åren i exil och fängelse, den enkla livsstilen. Men jag har svårt för

² Se t ex [Det gröna infernot - Slaget om Dien Bien Phu](#), av Jules Roy (f d överste i franska flygvapnet)

glorifieringen och personkulten.. För mig skvallrar de bara om hans rörelses stalinistiska rottrådar.

Vi lämnar museet, går några kvarter bort och Van pekar mot en byggnad längre ner på en tvärgata: "Där är Ho Chi Minhs skola". Jag tittar och ser en jättelik Ho Chi Minh-staty framför ingången.

Vi går ner till Parfym-floden. Ett fantastiskt namn. Ursprunget är de fruktträd som finns uppström och vars blommor faller ned i floden och följer med – väldoftande – genom Hue. Jag frågar Van om det fortfarande flyter blommor på vattnet i hennes stad på hösten. Hon ler och skakar på huvudet.

Vi slår oss ner i en båt. Den har ruff till skydd mot regnet och ägs av ett äldre par. Han kör, hon serverar te och säljer souvenirer. Jag köper en t-shirt.

Vi färdas sakta uppför floden och från mitt hjärnarkiv av frusna Vietnambilder lösgör sig scener ur Francis Coppolas **Apocalypse Now**: Martin Sheen på en flod på väg mot Marlon Brandos dödsriket.

Men det är en annan flod på en annan plats i en annan tid.

Vi är på väg till en pagod, en av Vietnams mest berömda, Thien Mu. Ursprungligen uppförd på 1600-talet, sedan förstörd och återuppbyggd några gånger.

Hue är Vietnams buddhistiska centrum och munkarna har ett rykte om sig att inte bara vara goda buddhister utan också politiskt stridbara. Härifrån utgick protester inte bara mot Sydvietnams korrupta regeringar utan också, efter återföreningen, mot partiledningen i Hanoi på 1990-talet.

Van har utlovat att det, vid sidan av pagoden och de områden där dagens munkar håller till, finns något som bör intressera mig.

Hon har rätt. Pagoden, som är över 20 meter hög, byggd i sju våningar och blickar ut över Parfym-floden, är absolut en upplevelse. Häpnadsväckande. Hon berättar dess historia, avtäcker de olika lagren av betydelser och vi går vidare. In i det område där munkarna lever och verkar. Vi passerar en parkeringsplats, där en rad motorcyklar står uppställda, och jag frågar vilka som äger dem. "Munkarna, förstås", svarar Van.

Vi fortsätter och stannar till vid ett litet bilgarage. I det står en ljusblå Austin, en 50-talsmodell. Jag går närmare. På bortre väggen i garaget hänger ett fotografi. Det är den klassiska bilden av den brinnande munken i Saigon 11 juni 1963. Jag ser en text vid garageporten. Den inleds: "I denna bil färdades Hans Högvördighet Thich Quang Duc...".

Jag tittar på Van. Jo, förklarar hon, det är den bil han åkte i till korsningen i centrala Saigon. Bilen åkte i spetsen för en demonstration, två yngre munkar följde med, de gick ur, Thich Quang Duc satte sig i lotusställning, man hällde bensin över honom, tände på. Allt var en protest mot Saigon-regeringens förtryck av Vietnams buddhister. Senare brände även munkar i Hue sig till döds.

Men, undrar jag, åkte han först hela vägen från Hue? Nej då, förklarar Van, han åkte från en pagod i Saigon. Men senare har bilen tagits hit till Hue. Som en hyllning, buddhister emellan. Men den har, som du ser, lackerat om sedan 1963.

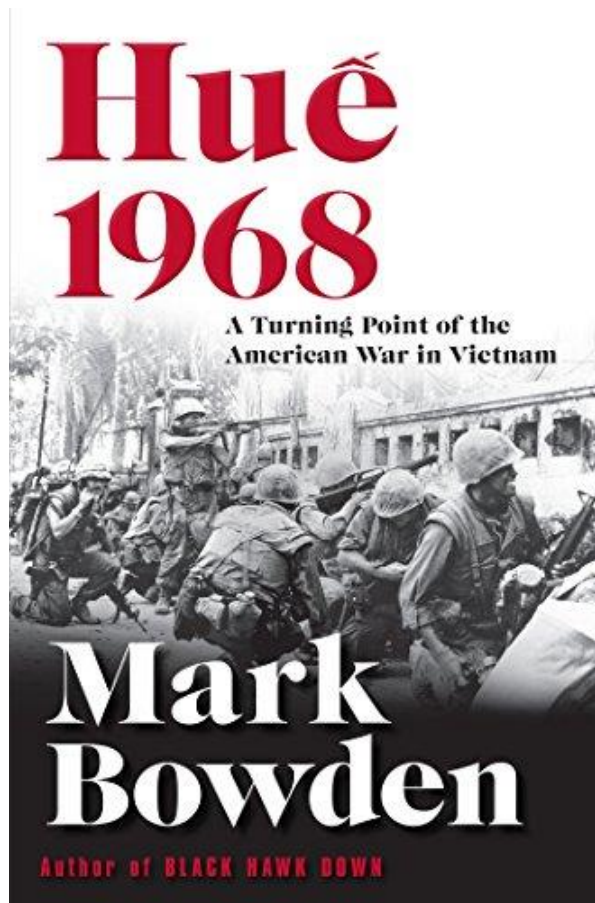
Thich Quang Duc självbränning var en avgörande händelse för att världen skulle få upp ögonen för vad som pågick i Vietnam. Fem år senare kom Tet-offensiven. Den blev ett militärt nederlag för FNL och Nordvietnam. Men i det långa loppet en seger.

Författaren Mark Bowden konstaterar i **Hue 1968**, en 600-sidig detaljstudie av slaget i Hue, att Tet-offensiven, ur amerikanskt perspektiv, blev en vändpunkt:

”Debatten därefter handlade aldrig om att vinna kriget utan om hur man skulle dra sig ur. Och aldrig igen skulle amerikaner helt lita på sina ledare.”, skriver han.

1963 och 1968. En ljusblå Austin i ett garage och kulhål i urnor. Det fick jag se och det var väl det jag sökte. Kanske, kanske invigde mig Van i något betydligt större också, gav en glimt av det Hue och Vietnam som inte har med amerikaner att göra.

Det ingick i alla fall som en del i vår tysta överenskommelse.

Lästips – Om Tetoffensiven

Pierre Rousset: [Tet-offensiven](#)
[Tet-offensiven 50 år efteråt](#) (artikelsamling)

Upplyftande museum om kvinnor

Det börjar med systrarna Trung.

Året är 39, fienden är ockupationsmakten Kina och systrarna, av aristokratisk börd och uppfostrade i krigets konst, ställer sig i spetsen för en motståndsarmé. Armén, åtminstone enligt legenden dominerad av kvinnor, skördar snabba framgångar, utropar ett självständigt Vietnam, men segern blir kortvarig. År 43 återtar Kina kontrollen.

Det fortsätter med ”De långa hårens armé utan vapen” på 1900-talet. Då handlar det om kampen mot de franska kolonialherrarna: möten, flygblad, mobilisering, demonstrationer.

Och sedan – det amerikanska kriget. Håret faller, hjälm sätts på huvudet och den traditionella dräkten, ao dai, ersätts med ”svart pyjamas”.

Ja, de vietnamesiska kvinnorna har sannerligen gjort sitt i fråga om heroism och patriotism. I Hanoi kan besökaren ta del av detta – och allt det andra som har med deras liv och historia att

göra – i Kvinnornas museum, nyrenoverat sedan 2010, öppet och ljust, med utställningar på fyra våningsplan. Här finns det mesta: vardagsobjekt, filmer, fotografier, målningar, affischer, skulpturer – och kläder.

Det senare har att göra med att Vietnam har ett 50-tal minoritetsfolk och här visas de dräkter som de olika folken bär vid bröllop och andra ceremonier. Det är, för att uttrycka det milt, mycket färggrant.

Det är omtumlande att vandra omkring på Kvinnornas museum. Och upplyftande. Vilket hänger ihop med den självklara blandningen av heroism, ceremoniella traditioner och vardagsliv. En FNL-soldat, en brud, en risbonde, en gatuförsäljerska – alla i samma hus.

Och till det: ett rum för Modersgudinnan. Jag får aldrig riktigt kläm på vad denna uråldriga kult går ut på. En hyllning till ett svunnet matriarkat? Jag vet inte, men jag har stött på Modergudinnan här och där utanför museet också, och, vad än hon handlar om, behövs hon säkert som en motvikt till konfucianismens manligt betonade hierarkier.

Men mest fångas jag förstås av berättelserna om krigens kvinnor. Och särskilt då de som stod emot de amerikanska styrkorna. De fanns över allt, de var outhärliga. De tog hand om barnen när mannen blev soldat, de jobbade på fält och i fabriker, de lagade maten, de vårdade de sårade – och de stred på krigets olika fronter.

Vid två väggar hänger massor av porträtt på äldre kvinnor. De är några av de drygt 50 000 kvinnor som i början av 2000-talet tilldelades utmärkelsen ”Vietnams heroiska mödrar”. För att komma i fråga måste kvinnan ha förlorat minst två barn, sitt enda barn eller både make och barn i kriget.

Det är hårda krav och dystra siffror. Men, det kan låta grymt, ändå bara ett rum av många, många i ett kvinnomuseum som man lämnar i ett ljust sinnelag.

När jag kommer ut på gatan i centrala Hanoi betraktar jag horden av motorcyklister som svischar förbi mig. De kvinnliga förarna ser ut och är klädda som andra unga kvinnor i dagens storstäder.

Jag har ingen aning om hur de har det med jämställdheten. Förmodligen inte bättre än på andra håll. Men någonting säger mig, att om så krävs, kan de nog tänka sig att hoppa av motocykeln, ta på sig en ”svart pyjamas” och ge sig ut i djungeln. Igen.

Sara Lidman, Susan Sontag och ett hotell i Hanoi

Normalt traskar jag inte in på femstjärniga hotell för att se mig omkring. Men hotell *Metropole* i Hanois franska kvarter får bli ett undantag. Jag går in, kollar – piccolor, takkronor, folk i rörelse, crème de la crème – och går ut igen.

Jag gick in för att ha varit här. För att Sara Lidman och Susan Sontag var här och för att deras besök resulterade i två böcker, som jag precis har läst: *Samtal i Hanoi* (1966) och *Resa till Hanoi* (1968).

I dag ingår *Metropole* i en kedja av lyxhotell med huvudkontoret i Paris. Filialen i Hanoi byggdes ursprungligen 1901 och var då ett klassiskt franskt kolonialhotell, hit kom franska statstjänstemän och rika utlänningar. Som i dag minus de förstnämnda.

När Lidman och Sontag (och efter dem Jane Fonda och Joan Baez) var gäster här hette hotellet *Thong Nhat*. Det betyder Återförening och syftade på den då pågående kampen för ett enat Vietnam, befriat från den södra delens korrupta regeringar, uppbackade av USA.

Det var i *Thong Nhat* de utländska besökarna inkvarterades. Sontag beskriver ”en byggnad av obestämt utseende”, en hotelllobby som är ”mycket påver” och hur den första middagen serverades i ”en alldeles kal och folktom matsal där rader av solfjädersfläktar snurrade uppe i

taket.”

Hotell Metropole i Hanoi där både Susan Sontag och Sara Lidman bott.

Det är ett slitet hotell, värdarna beklagar sig, men gästerna förstår: det finns viktigare saker att satsa resurser på för ett land som befinner sig i krig och är utsatt för flyganfall som förstör broar, vägar, sjukhus, skolor, vattendammar.

Och det är därför de är här, Lidman och Sontag, inte för att hänga på hotell, utan för att ge sig ut på fältet, för att rapportera om den vietnamesiska revolutionen, om förödelsen, om heroismen, om vardagen.

Nu kan även detta göras på olika sätt.

Och det är detta som gör det så fascinerande att läsa Lidman och Sontag parallellt. De är båda vänster, är ledande intellektuella röster i den rörelse som kräver att USA lämnar Vietnam, tvekar inte om vilken sida de står på.

Det är det gemensamma. Sedan tillkommer något som vi kan kalla för författartemperament.

Där Sara Lidman kastar sig in i den vietnamesiska verkligheten, omfamnar den, blir ett med den (ibland är det svårt att veta vem som har ordet, hon eller en vietnames, de talar i munnen på varandra), är Sontag den resonerande och prövande, en ”främling” bland vänner, ”15 cm för lång” i varje sällskap.

Ta det här med språkbarriären, att ord har skiftande valörer i olika kulturer, även när de översätts. För Lidman är problemet en bagatell.

Hon skriver hur Vietnams flickor ofta går hopslingrade två och två – och en dag får hon själv uppleva lyckan att vara en part i denna systerliga gemenskap:

”Hon tar mig om armbågarna och sjunger något på vietnam som jag begriper utan att förstå och jag svarar med en ramsa från Missenträsk som i sin tur verkar bekant för henne – ett av dessa innerliga

dårsamtal i världen när man blir en fågel som flyger bredvid en annan fågel.”

Att jämföra med Sontags mer tungsinta erfarenhet:

”Jag har också en känsla av att vietnameserna står i ett annat förhållande till språket. Skillnaden kan inte bara bero på att mina redan förenklade och långsamt uttalade meningar nästan alltid måste förmedlas via tolk. Också när jag samtalat med någon som behärskar engelska eller franska förefaller det mig som om vi båda talar babyspråk.”

Innerligt dårsamtal eller babyspråk, det kan låta besläktat, men markerar här avståndet mellan den som ger sig hän och den som är på sin vakt. Eller: mellan en medagerande och en observatör.

Sontag-citatet kommer från den första halvan av hennes sofistikerat uppbyggda bok. Hon utgår där från den dagbok hon förde de första dagarna i Hanoi. Där speglas osäkerheten, känslan av att ha blivit tilldelad en roll i en politisk teater, frustrationen över att inte kunna urskilja vad som är det ”gamla” eller det ”nya” Vietnam.

Men i bokens andra hälft släpper hon taget. Självklart inte utan kritiska reflektioner, då vore hon inte Sontag. Men hon öppnar ögonen för vardagslivet, hon beskriver den påhittighet som umbärandena har tvingat fram: hur bambun tas i bruk för allting, hur de nedskjutna planen blir till ”guldgruvor”, när vrakdelarna utnyttjas i de mest oväntade sammanhang.

Susan Sontag blir här en Sara Lidman. Med samma blick för det jordnära, det konkreta, det unika.

Och – hon tar det med upphöjt lugn, om hennes föresats inför resan, att aldrig falla in i klichén ”vänsterradikal intellektuell västerlänning som idealiserar en agrar revolution”, kan börja stå på spel.

Svensk utgåva av Lidmans bok

Amerikansk utgåva av Sontags bok

Samtal i Hanoi och *Resa till Hanoi* är historiska dokument. De fungerar utmärkt som komplement till den tio timmar långa serien ”The Vietnam War”, tillgänglig på SVT Play³ och Netflix. I böckerna finns något som serien saknar: en beskrivning av livet i Nordvietnam, på marken, under de amerikanska B-52:ornas bombmattor.

De är dessutom fortfarande läsvärda i sin egen rätt. Ja, politisk litteratur från andra hälften av 1960-talet kunde se ut så här: engagerande, resonerande, fylld av liv.

Sven Lindqvist har skrivit, att ”Sara Lidmans språk smeker hetare och slår hårdare än någon annans i detta land”. Så också, och inte minst, i Nordvietnam 1966.

Visst finns det svagheter i böckerna. Susan Sontag krånglar till det ibland, som när hon spårar nyansskillnader i luddiga begrepp som artighet, uppriktighet och ärlighet, eller när hon jämför judiskt och vietnamesiskt martyrskap.

Sara Lidman svävar inte ut. Ja, poetiskt, känslomässigt, men inte politiskt, teoretiskt. Men därmed ser eller hör hon inte heller det som Sontag uppfattar i Nordvietnam: att propagandan ibland ekar tom, att det finns hierarkier, att det skvallras om besökarna från Kina och Sovjetunionen.

Sara Lidman upptäcker i början av boken ett HM i vestibulens mosaikgolv, hon får veta vad initialerna står för, att det var fransmännen som planlade hotellet. Men det var vietnameser – eller annamiter, en term från kolonialtiden – som byggde det, konstaterar hon och tillägger, att det var självklart att ”sönerna till de män som burit teglet och lagt mosaiken och körts bort som smutsiga annamiter när byggnaden var färdig, ville ha ett annat namn på hotellet när de franska herrarna fördrivits...”

Sedan fördrevs amerikanerna och Vietnam återförenades, Thong Nhat. Men hotellet, som en gång bar det namnet, heter åter Metropole, och barnbarnsbarnen till dem som bar teglet bär nu väskorna.

Lästips

Artiklar:

Kenth-Åke Andersson, [Vietnams historia](#) (artikelserie)

Sven Ekberg, [Tidskriften Kommentar om den vietnamesiska revolutionen](#) (artikelserie)

Stig Eriksson, [Genèveavtalet 1954](#)

Martin Fahlgren, [Vietnamkriget. Tonkin-intermezzot 1964 – en tillbakablick](#)

Anders Hagström, [Det blodiga Vietnamkriget.](#)

Pierre Rousset, [Den vietnamesiska kommunismens särdrag.](#)

Vänsterpress [Om Tet-offensiven 50 år efteråt.](#)

Martin Fahlgren, [Rötterna till konflikten mellan Kina och Vietnam](#)

[Konflikten mellan Kampuchea/Kina och Vietnam.](#) Artiklar ur *Kommentar* 1977-81.

Gabriel Kolko, [Utvecklingen i Vietnam efter 1975](#) (fram till 1994-95)

Böcker:

Sven Öste: [Vietnam - Hökens år](#) (1966)

³ Serien finns här: <https://www.svtplay.se/video/16392734/the-vietnam-war/the-vietnam-war-dej-vu> - fram till 19 januari 2019.